

УДК 339.562:65.012.8(477)

DOI dx.doi.org/10.30970/vir.2018.44.0.7749

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Лупак Руслан

*Львівський торговельно-економічний університет,
вул. Т. Барановського, 10, м. Львів, Україна, 79005, тел. (032)2958134,
email: economist_555@ukr.net*

Результати інтегрального оцінювання імпортозалежності економіки регіонів України засвідчили критичний рівень проникнення імпорту в усі сфери суспільного відтворення. Упродовж 2010–2015 рр. інтегральний коефіцієнт імпортозалежності України перевищував 0,55, а в окремих роках – 0,62 (2011). Найвищий рівень імпортозалежності 2015 р. спостерігали у Закарпатській області (0,74), причому у десяти регіонах його значення було значно вищим, ніж загальнодержавне. Регіональні дисбаланси розвитку внутрішнього ринку зумовлені тим, що саме через ці регіони здійснюють митне оформлення більшості товарів та послуг, що надходять на внутрішній ринок держави. Позитивно, що значення інтегрального індексу знижується, що засвідчує наявність тенденції до поступового послаблення імпортозалежності нашої держави. Спостерігається також високий рівень впливу імпортозалежності на економічну безпеку України (коефіцієнт детермінації між індексами імпортозалежності та економічної безпеки держави становив 0,76, що засвідчує тісний зв'язок між ними). Результати розрахунків коефіцієнта покриття експортом імпорту засвідчили, що здебільшого регіонам України внаслідок надмірної відкритості національної економіки характерне збереження високого рівня експортної орієнтованості (рівень відкритості за експортом зріс до 41,0 %), що становить загрозу економічній безпеці України. З використанням інструментарію багатофакторного динамічного регресійного моделювання встановлено статистичну залежність між рівнем економічної безпеки та показниками імпортозалежності на регіональному рівні. До чинників, які позитивно впливають на посилення економічної безпеки, зачислено частку товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообігу торгової мережі підприємств та частку продажу товарів вітчизняного виробництва у структурі оптового товарообігу підприємств оптової торгівлі. Водночас на регіональному рівні обернено пропорційний зв'язок зафіксовано між економічною безпекою та часткою імпорту у внутрішньому споживанні, темпами зростання імпорту товарів, коефіцієнтом покриття експортом імпорту товарів.

Ключові слова: імпортозалежність; економічна безпека; регіон; держава; інтегральне оцінювання; імпортозаміщення.

Надмірна лібералізація економічних відносин за посилення відкритості внутрішнього ринку та недостатнього державного контролю за процесами розвитку більшості його сегментів, їхньою монополізацією та тінізацією товаропотоків спричинили активне збільшення надходження на терени держави товарів і послуг, перевищення темпів приросту імпорту над динамікою внутрішнього промислового виробництва і ВВП, надмірне насичення внутрішнього споживчого ринку товарами, виготовленими не на території України, зокрема, у значній частині продукції невисоких цінових сегментів,

низької якості, тіньового походження, фальсифікату. Це об'єктивно перешкоджає становленню та розвитку вітчизняних суб'єктів реального сектору економіки, погіршує пропозицію робочих місць, викривлює структурні характеристики внутрішнього ринку, зменшує обсяги надходжень до бюджетів і тінює товарні та фінансові потоки, знижує рівень якості задоволення потреб споживача та погіршує характеристики якості життя населення, що є системними ризиками послаблення економічної безпеки України.

Усунення цих негативних тенденцій відповідно до реалізації стратегічних пріоритетів і завдань соціально-економічного розвитку України потребує формування ефективних методик оцінювання імпортозалежності та еластичності її зв'язків з економічною безпекою держави з метою реалізації економічної політики розвитку і зміцнення конкурентних позицій вітчизняних підприємств виробництва і торгівлі, формування у сфері товарообігу здорового конкурентного середовища та витіснення за рахунок цього товарів некритичного імпорту.

З метою здійснення інтегрального оцінювання імпортозалежності національної економіки доцільно використовувати методика, яка полягає у: застосуванні мультиплікативної форми інтегрального індексу, що характеризує досліджувані залежності нелінійними зв'язками, які більшою мірою притаманні економічним процесам та явищам, поряд із простішими лінійними; можливості одночасного нормування та інтегральної оцінки індикаторів та їхніх порогових значень; формалізованому обґрунтуванні вагових коефіцієнтів [1, с. 32–44; 8, с. 10–15].

Зазначимо, що проведення інтегрального оцінювання імпортозалежності економіки передбачає дотримання такої послідовності: 1) формування множини індикаторів; 2) визначення фактичних значень індикаторів; 3) нормування індикаторів; 4) визначення вагових коефіцієнтів; 5) розрахунок інтегральних індексів за окремими сферами економіки та інтегрального індексу економічної безпеки загалом.

Рівень імпортозалежності можна визначати за певними індикаторами, які частково використовують і в оцінюванні зовнішньоекономічної безпеки держави, проте адаптовані та доповнені з урахуванням світового досвіду у сфері державної політики імпортозаміщення. У процесі виконання дослідження ідентифіковано такий перелік індикаторів, що в сукупності доволі комплексно характеризують вплив на інтегральний показник імпортозалежності: частка імпорту у внутрішньому споживанні, %; коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів, %; частка товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообігу торгової мережі підприємств, %; частка продажу товарів вітчизняного виробництва у структурі оптового товарообігу підприємств оптової торгівлі, %; темпи зростання імпорту товарів, % до попереднього року.

Наступним етапом інтегрального оцінювання імпортозалежності економіки стала процедура нормування індикаторів за формулою (1), необхідність проведення якої зумовлена різноспрямованістю індикаторів (стимулятори, дестимулятори) та їхньою різною розмірністю:

$$z_i = \begin{cases} y_i / y_{\max}, & \text{якщо } y_i \in S; \\ y_{\min} / y_i, & \text{якщо } y_i \in D. \end{cases} \quad (1)$$

Процедура нормування переводить індикатори різних розмірностей у безрозмірні величини до діапазону $[0, 1]$, а також уможливує зіставлення різноспрямованих індикаторів [3, с. 39–54; 5, с. 25–26].

Важливим інформаційним підґрунтям для здійснення керованого впливу на рівень імпортозалежності є обґрунтування вагових коефіцієнтів. У вітчизняній науковій літературі для визначення вагових коефіцієнтів часто використовують експертні оцінки, зокрема, метод попарних порівнянь, які значною мірою є суб'єктивними, оскільки засновані на частковому інтуїтивному припущенні експертів щодо розвитку досліджуваних явищ без їхньої конкретної формалізації. Отож визначення вагомості індикаторів імпортозалежності економіки у формуванні значення її інтегрального показника доцільно здійснювати із застосуванням методу головних компонент, який усуває надмірний суб'єктивізм. Своєю чергою, розрахунок вагових коефіцієнтів здійснюють у таких три етапи: 1) побудова кореляційної матриці; 2) виокремлення головних компонент і розрахунок факторних навантажень; 3) ідентифікація головних компонент. У моделі головних компонент зв'язок між первинними ознаками та компонентами описують такою залежністю:

$$y_i = \sum_{i=1}^m c_i G, \quad (2)$$

де y_i – стандартизовані значення i -ї компоненти з одиничними дисперсіями; сумарна дисперсія дорівнює кількості ознак m ; c_i – внесок i -ї компоненти в сумарну дисперсію множини індикаторів. Водночас компоненту G визначають за формулою:

$$G = \sum_{i=1}^m d_i x_i, \quad (3)$$

де d_i – факторні навантаження; x_i – вхідні дані.

Своєю чергою, вагові коефіцієнти a_i визначають за формулою:

$$a_i = \frac{c_i |d_i|}{\sum c_i |d_i|}. \quad (4)$$

Використання такого підходу дає змогу з урахуванням нелінійності економічних процесів визначити динаміку індексу імпортозалежності економіки за такою формулою:

$$I = \prod_{i=1}^n z_i^{a_i}, \quad \sum_{i=1}^n a_i = 1, \quad a_i \geq 0, \quad (5)$$

де I – інтегральний показник імпортозалежності економіки; z_i – нормовані значення індикаторів; a_i – вагові коефіцієнти; n – кількість індикаторів.

Проблема посилення імпортозалежності характерна для національного господарства України уже впродовж багатьох років (табл. 1). Водночас

розгортання фінансово-економічної кризи в умовах зовнішньої військової агресії прямо позначилося на ключових характеристиках стану й тенденціях імпортозалежності нашої держави.

Таблиця 1

Інтегральні показники імпортозалежності економіки регіонів України, 2010–2015 рр. (розраховано автором)

Регіони	Рік						Абсолютне відхилення, ±	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 / 2010	2015 / 2014
Україна	0,612	0,622	0,604	0,574	0,552	0,540	-0,073	-0,013
АР Крим	0,651	0,631	0,641	0,631	-	-	-	-
Вінницька обл.	0,530	0,522	0,569	0,549	0,547	0,464	-0,065	-0,082
Волинська	0,456	0,543	0,523	0,548	0,501	0,501	0,045	0,000
Дніпропетровська	0,525	0,506	0,487	0,449	0,474	0,453	-0,073	-0,021
Донецька	0,545	0,570	0,496	0,508	0,453	0,463	-0,083	0,009
Житомирська	0,532	0,525	0,457	0,464	0,388	0,459	-0,074	0,071
Закарпатська	0,729	0,764	0,744	0,768	0,780	0,745	0,016	-0,036
Запорізька	0,541	0,629	0,557	0,559	0,554	0,505	-0,037	-0,049
Івано-Франківська	0,674	0,666	0,615	0,505	0,559	0,520	-0,154	-0,039
Київська	0,722	0,741	0,734	0,740	0,723	0,690	-0,032	-0,034
Кіровоградська	0,502	0,494	0,504	0,381	0,365	0,303	-0,199	-0,062
Луганська	0,589	0,683	0,620	0,604	0,602	0,593	0,003	-0,009
Львівська	0,654	0,727	0,698	0,663	0,672	0,551	-0,104	-0,121
Миколаївська	0,578	0,596	0,543	0,567	0,527	0,601	0,023	0,074
Одеська	0,751	0,714	0,770	0,714	0,648	0,550	-0,201	-0,098
Полтавська	0,639	0,472	0,516	0,469	0,506	0,476	-0,163	-0,030
Рівненська	0,622	0,555	0,574	0,485	0,490	0,477	-0,145	-0,013
Сумська	0,534	0,612	0,532	0,549	0,539	0,542	0,007	0,003
Тернопільська	0,621	0,651	0,626	0,596	0,576	0,611	-0,010	0,035
Харківська	0,573	0,579	0,604	0,547	0,536	0,489	-0,084	-0,047
Херсонська	0,393	0,477	0,429	0,505	0,425	0,451	0,059	0,026
Хмельницька	0,696	0,666	0,633	0,585	0,510	0,521	-0,176	0,011
Черкаська	0,504	0,536	0,527	0,489	0,519	0,406	-0,098	-0,112
Чернівецька	0,529	0,583	0,581	0,553	0,480	0,469	-0,060	-0,012
Чернігівська	0,580	0,641	0,577	0,691	0,576	0,556	-0,024	-0,020
м. Київ	0,733	0,706	0,685	0,691	0,649	0,640	-0,093	-0,009
м. Севастополь	0,660	0,646	0,651	0,647	-	-	-	-

Якщо 2010 р. інтегральний показник імпортозалежності України становив 0,612, то до 2015 р. він знизився до рівня 0,540, що є позитивною тенденцією щодо зміцнення економічної безпеки України. З-поміж головних причин таких змін можна визначити різке скорочення споживання на внутрішньому товарному ринку, зниження платоспроможності та ділової активності як населення, так і бізнес-середовища під дією зовнішньої агресії, девальвацію національної грошової одиниці та посилення макроекономічних і структурних дисбалансів розвитку національної економіки. Головним напрямом зменшення обсягів імпорту є російський вектор зовнішньоторговельного співробітництва

України. Варто додати, що позитивна тенденція щодо послаблення імпортозалежності внутрішнього ринку передусім зумовлена зменшенням обсягів імпорту товарів, що спричинило звуження внутрішнього ринку та обмеження споживання, проте не мало позитивного впливу на відновлення внутрішнього виробництва та закріплення на ринку вітчизняних товарів [1, с. 32–44; 10, с. 13–17].

Як наслідок, існують негативні тенденції до зменшення частки продажу в роздрібному та оптовому товарообігу, виготовлених на території України. Зокрема, частка товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообігу торгової мережі підприємств 2015 р. скоротилася до 58,1 %, хоча 2010 р. цей показник становив 64,3 %. Якщо 2013 р. частка продажу товарів вітчизняного виробництва у структурі оптового товарообігу підприємств оптової торгівлі становила 66,5 %, то 2015 р. цей показник скоротився на 19,6 в. п. і становив 46,9 %. Отже, вітчизняні виробники є неконкурентоспроможними на власному внутрішньому товарному ринку.

У зв'язку з цим виникає гостра необхідність активізації державної політики захисту вітчизняного ринку від конкуренції та, зокрема, неякісного імпорту, обмеження імпорту продукції, яку можуть виготовляти в Україні, стимулювання внутрішнього виробництва і збуту продукції, удосконалення інституційно-правового та інституційно-організаційного забезпечення розвитку базових та пріоритетних для економіки видів діяльності.

Звернімо увагу на наявність суттєвих регіональних диференціацій в імпортозалежності. Якщо 2015 р. показник імпортозалежності у державі в середньому становив 0,540, то в десяти регіонах (Закарпатська обл. – 0,745; Київська – 0,690; Тернопільська – 0,611; Миколаївська – 0,609; Луганська – 0,593; Чернігівська – 0,556; Львівська – 0,551; Одеська – 0,550; Сумська обл. – 0,542 та м. Київ – 0,640) його значення було вищим.

Зазначимо, що регіональні дисбаланси розвитку внутрішнього ринку зумовлені тим, що саме через ці регіони відбувається митне оформлення більшості товарів та послуг, що надходять на внутрішній ринок держави. Зосередження витрат на імпортовані серед регіонів України є неоднорідним: явище зосередження дилерів іноземних товарів і послуг у столиці є природним, а їхнє розосередження можливе лише за відповідної просторової розбудови торговельної, ділової, транспортної та складської інфраструктур. Утім, загалом масштаби проникнення імпорту в країну суттєві [4, с. 201–220; 6, с. 57–59].

Водночас позитивним є той факт, що в більшості областей України упродовж 2010–2015 рр. рівень імпортозалежності знизився, крім Закарпатської, Миколаївської, Сумської та Херсонської.

Для інших регіонів України імпортна залежність є прийнятною з урахуванням сучасних кон'юнктурних змін на внутрішньому ринку. Зокрема, більше, ніж у половини областей рівень імпортозалежності не перевищував середньодержавного значення (Черкаська обл. – 0,406; Херсонська – 0,451; Дніпропетровська – 0,453; Житомирська – 0,459; Донецька – 0,463; Вінницька – 0,464; Чернівецька – 0,469; Полтавська – 0,476; Рівненська – 0,477; Харківська –

0,489; Волинська – 0,501; Запорізька – 0,505; Івано-Франківська – 0,520; Хмельницька обл. – 0,521). До регіонів зі збалансованим рівнем імпортозалежності можна зачислити лише Кіровоградську область із показником імпортозалежності 0,303.

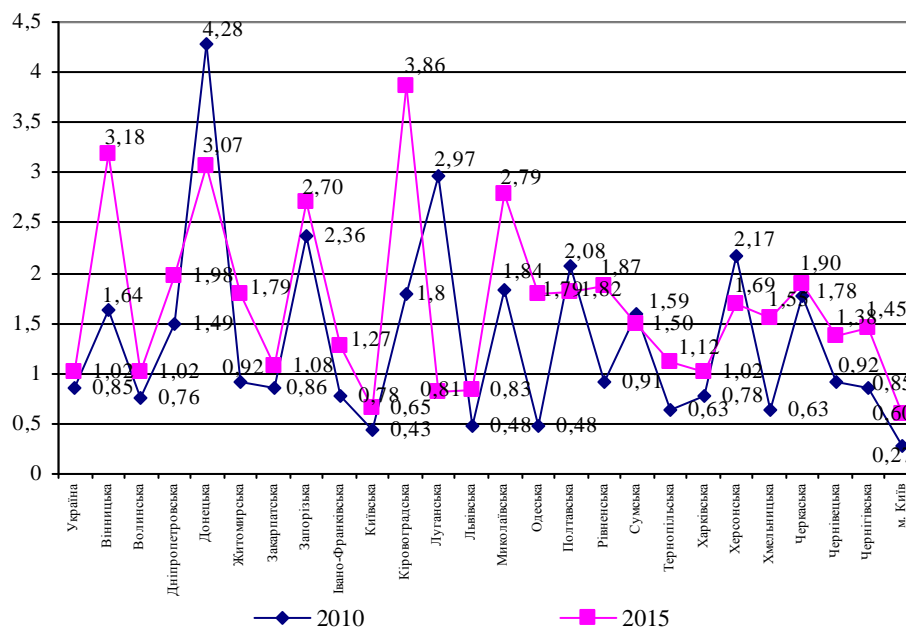

Рис. 1. Коефіцієнти покриття експортом імпорту товарів за регіонами України 2010 та 2015 рр. (складено автором)

Одним із найважливіших показників, який характеризує імпортозалежність, є коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів (порогове значення не менше 100). Як засвідчує рис. 1, розвиток внутрішнього ринку за аналізованим індикатором упродовж 2010–2015 рр. був загрозливим для України загалом та для Київської, Луганської, Львівської областей і м. Києва зокрема. Водночас в інших регіонах унаслідок надмірної відкритості національної економіки зберігся високий рівень експортної орієнтованості вітчизняних виробників (рівень відкритості за експортом зріс до 41,0 %), що становить загрозу економічній безпеці України.

Для окремих сфер економічної діяльності внутрішній ринок загалом не є пріоритетним. Йдеться про вітчизняну машинобудівну та металургійну промисловість, де частка внутрішнього ринку у формуванні виручки становить лише 12,7 % та 22,1 %, відповідно. В індустріальних регіонах склалася ситуація, коли значну частину промислової продукції експортують на зовнішні ринки та не використовують для забезпечення внутрішньорегіональних потреб. Водночас промислові підприємства експортують переважно сировинну та низькотехнологічну продукцію. Частка високотехнологічної продукції у загальному обсязі експорту низька (2005 р. – 13,5 %; 2010 р. – 17,8 %; 2013 р. –

16,8 %; 2014 р. – 13,7 % від загального обсягу експорту промислових товарів), що засвідчує закріплення експортоорієнтованої на сировину моделі розвитку національної економіки.

У контексті ключових тенденцій розвитку внутрішнього ринку України необхідно наголосити на значному погіршенні стану економічної безпеки держави. Результати оцінювання поточного стану внутрішнього ринку вказують на те, що в Україні створено максимально сприятливі умови для нарощення імпортозалежності національної економіки, витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього товарного ринку та подальшого занепаду реального сектору економіки.

З метою оцінювання еластичності зв'язків імпортозалежності з економічною безпекою держави насамперед необхідно проаналізувати динаміку інтегральних показників економічної безпеки регіонів України упродовж 2010–2015 рр. (табл. 2). Зауважимо, що для інтегрального оцінювання економічної безпеки регіонів України використовували такі індикатори: частка наявного доходу населення у ВРП, %; частка дефіциту (профіциту) місцевого бюджету у ВРП, %; продуктивність праці зайнятого населення, тис. грн/особу; рівень відкритості економіки, %; капітальні інвестиції на одну особу, тис. грн; частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %; калорійність середньодобового раціону населення (у розрахунку на одну особу), ккал.

Емпіричне оцінювання економічної безпеки регіонів України виконано на базі методологічного інструментарію методу головних компонент, що нівелює суб'єктивізм під час визначення вагових коефіцієнтів індикаторів і складових безпеки та передбачає використання потужного математично-статистичного апарату. Інформаційну базу оцінювання економічної безпеки сформували сім структурно-функціональних складових за період 2010–2015 рр. у розрізі всіх областей України та м. Києва. Для обчислень використано програмне середовище Statistica 10.0 (пакет «Метод головних компонент») та Microsoft Excel 2016.

Дослідження економічної безпеки регіонів України дало змогу зафіксувати зростання її інтегрального показника впродовж 2011–2015 рр. у всіх регіонах України, за винятком Вінницької, Донецької, Луганської, Полтавської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської областей. Водночас таке зростання не спроможне забезпечити реалізацію структурних зрушень щодо посилення імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Чинниками подальшої ескалації загроз економічній безпеці держави є незадовільний стан конкурентоспроможності вітчизняних виробників, їхня висока імпортозалежність, нерезультативність політики імпортозаміщення, утримання високого рівня контрабандних потоків, відсутність доступу національних виробників довготермінових фінансових ресурсів, низький рівень інвестування у реальний сектор економіки, пригнічення економічної активності вітчизняних товаровиробників [7, с. 117–123; 9, с. 52–60].

Таблиця 2

Інтегральні показники економічної безпеки регіонів України,
2010–2015 рр. (розраховано автором)

Регіони	Рік						Абсолютне відхилення, ±	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 / 2010	2015 / 2014
Україна	0,483	0,521	0,545	0,516	0,491	0,509	0,026	0,018
АР Крим	0,471	0,443	0,515	0,521	-	-	-	-
Вінницька обл.	0,539	0,586	0,583	0,618	0,513	0,459	-0,080	-0,054
Волинська	0,435	0,521	0,479	0,517	0,531	0,612	0,177	0,082
Дніпропетровська	0,660	0,676	0,729	0,857	0,735	0,715	0,056	-0,020
Донецька	0,667	0,722	0,852	0,789	0,487	0,468	-0,199	-0,019
Житомирська	0,446	0,517	0,550	0,644	0,514	0,541	0,095	0,027
Закарпатська	0,513	0,659	0,691	0,563	0,457	0,601	0,087	0,144
Запорізька	0,658	0,660	0,657	0,677	0,690	0,745	0,087	0,055
Івано-Франківська	0,518	0,608	0,642	0,554	0,613	0,595	0,077	-0,018
Київська	0,561	0,616	0,651	0,714	0,670	0,676	0,116	0,006
Кіровоградська	0,393	0,488	0,473	0,530	0,436	0,417	0,024	-0,019
Луганська	0,572	0,553	0,680	0,584	0,356	0,366	-0,206	0,010
Львівська	0,511	0,593	0,617	0,561	0,672	0,752	0,241	0,080
Миколаївська	0,602	0,559	0,522	0,628	0,549	0,512	-0,091	-0,037
Одеська	0,404	0,604	0,845	0,633	0,514	0,471	0,067	-0,043
Полтавська	0,529	0,659	0,622	0,514	0,581	0,447	-0,082	-0,133
Рівненська	0,313	0,362	0,337	0,315	0,355	0,352	0,039	-0,004
Сумська	0,407	0,498	0,476	0,375	0,485	0,604	0,197	0,119
Тернопільська	0,412	0,440	0,492	0,422	0,416	0,503	0,091	0,087
Харківська	0,536	0,573	0,655	0,561	0,614	0,732	0,196	0,118
Херсонська	0,463	0,431	0,511	0,410	0,513	0,375	-0,088	-0,138
Хмельницька	0,388	0,398	0,463	0,458	0,475	0,525	0,137	0,050
Черкаська	0,457	0,442	0,382	0,387	0,393	0,396	-0,061	0,004
Чернівецька	0,375	0,372	0,397	0,380	0,371	0,446	0,071	0,075
Чернігівська	0,437	0,431	0,456	0,419	0,415	0,411	-0,027	-0,004
м. Київ	0,482	0,573	0,734	0,647	0,566	0,591	0,109	0,025
м. Севастополь	0,479	0,465	0,501	0,511	-	-	-	-

Критичним є кількісно-динамічний розподіл регіонів України в розрізі зон економічної безпеки (табл. 3). Наприклад, протягом 2011–2015 рр. економічна безпека регіонів України була сконцентрована, здебільшого, у незадовільній зоні. Найкраща ситуація склалася 2012 р., коли половина регіонів знаходилася у задовільній та оптимальній зонах, що зумовлено достатньо потужним потенціалом ендегенного зростання національної економіки в той період завдяки стабільному збільшенню місткості внутрішнього ринку та постійному зростанню споживчого попиту. Однак упродовж 2014–2015 рр. зовнішня агресія проти України критично погіршила динаміку соціально-економічного розвитку, що посилює регіональні дисбаланси та погіршило коротко- та середньотермінові перспективи економічного зростання. Такий регіональний розподіл за рівнем економічної безпеки дає підстави зробити висновок щодо

критично низького рівня контрольованості та керованості її загроз, а також структурної недосконаlostі системи її забезпечення.

Таблиця 3

Розподіл регіонів України за зонами економічної безпеки розвитку, 2010–2015 рр., од. (складено автором)

Рік	Зони економічної безпеки розвитку				
	критична	небезпечна	незадовільна	задовільна	оптимальна
2010	–	4	18	4	–
2011	–	2	15	9	–
2012	–	3	11	10	2
2013	–	4	13	8	1
2014	–	4	16	6	–
2015	–	4	15	7	–

Важливим є дослідження динамічної взаємозалежності між імпортозалежністю та економічною безпекою держави на підставі зіставлення їхніх інтегральних показників упродовж 2010–2015 рр. (рис. 2).

Протягом досліджуваного періоду стабільно спостерігали незадовільний рівень економічної безпеки держави, що підверджує порушення принципу системності реалізації державної політики імпортозаміщення в контексті розвитку внутрішнього ринку і гарантування економічної безпеки України. Водночас коефіцієнт детермінації між індексами імпортозалежності та економічної безпеки держави становив 0,7649, що засвідчує тісний зв'язок між ними. Яскраво простежуються і нижчі значення параметрів імпортозаміщення за вищого значення індикаторів економічної безпеки. Очевидно, що передумовами такого стану справ були політика відкритості, реалізована на посттрансформаційному етапі розвитку національного господарства держави, невисока конкурентоспроможність продукції вітчизняного виробництва, низька ділова активність населення, слабкість розвитку зовнішньоторговельної інфраструктури, а також інституційної підтримки вітчизняних суб'єктів реального сектору.

На значення показника економічної безпеки в Україні та її регіонах впливає значна кількість якісних та кількісних чинників. З використанням статистичних методів дослідження (моделей) можна простежувати кількісний зв'язок між окремими факторами та результативною ознакою.

Для виявлення чинників впливу на рівень економічної безпеки (залежна змінна) використано інструментарій багатофакторного динамічного регресійного моделювання, зокрема, динамічну балансову крос-секшн-регресію для всіх регіонів України впродовж 2010–2015 рр., що дало змогу сформулювати масштабну генеральну вибірку (1 944 спостереження). Як незалежні змінні обрано показники імпортозалежності регіонів України. Результати регресії статистично значущі, що засвідчують відповідні показники (коефіцієнт кореляції – 0,893 2; скоригований коефіцієнт детермінації – 0,797 9; F -критерій Фішера $F(5,144)=10,745$; $p < 0,000 0$; показник рівня статистичної похибки – 10,210).

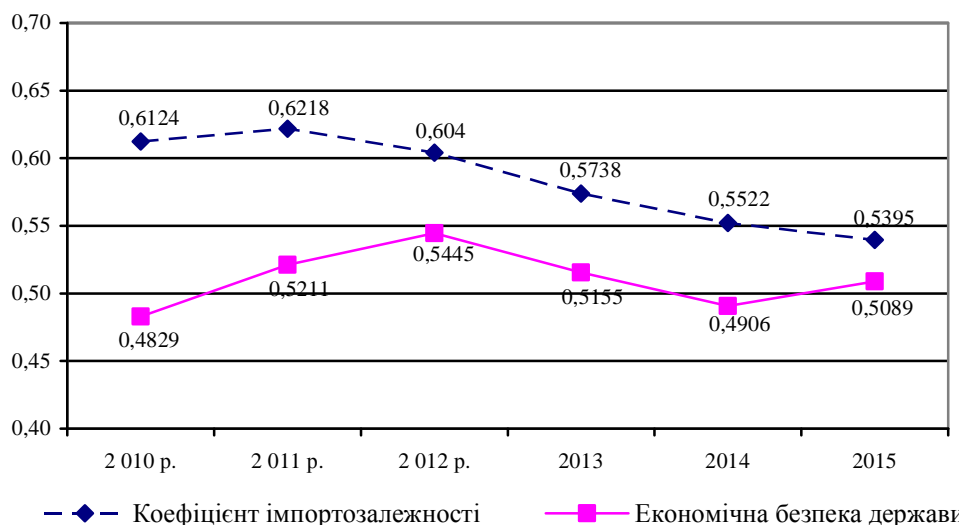

Рис. 2. Графічна інтерпретація інтегральних показників імпортозалежності та економічної безпеки України, 2010–2015 рр. (розраховано автором)

Вдалося встановити, що чинниками, які позитивно впливають на посилення економічної безпеки, є частка товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообігу торгової мережі підприємств (0,340 8) та частка продажу товарів вітчизняного виробництва у структурі оптового товарообігу підприємств оптової торгівлі (0,124 2), що є цілком логічною залежністю (табл. 4).

Обернено пропорційний зв'язок зафіксовано між економічною безпекою, часткою імпорту у внутрішньому споживанні (-0,230 1) та темпом зростання імпорту товарів (-0,145 6). Це зумовлено тим, що агресивна експансія товарного імпорту зумовила деформацію вітчизняного ринку в частині занепаду основних виробництв і критичного накопичення дефіциту торговельного балансу. В окремі роки обсяги товарного імпорту перевищували половину ВВП країни. Очевидно, що подальше зростання частки імпорту у внутрішньому споживанні лише посилюватиме загрози економічній безпеці держави у зовнішньо-торговельній сфері.

Цікавою є залежність між економічною безпекою та коефіцієнтом покриття експортом імпорту товарів. Зокрема, за збільшення коефіцієнта покриття експортом імпорту товарів на 1,0 % рівень економічної безпеки зменшується на 0,179 7. Таку ситуацію можна пояснити тим, що збереження високої експортної орієнтованості вітчизняних виробників в умовах недостатньої реалізації потенціалу на внутрішньому ринку вивільняє величезну нішу для імпортової експансії. Водночас національні виробники продукують значний обсяг експортоорієнтованих товарів із низьким рівнем доданої вартості, отож значення коефіцієнта покриття експортом імпорту у фізичних обсягах зберігається на

надвисокому рівні. Водночас на внутрішньому ринку споживчий попит генерує потреби на товари з високим рівнем доданої вартості, що задовольняють імпортери [2, с. 531–557].

Таблиця 4

Інформація про статистичну значущість результатів регресійного аналізу впливу показників імпортозалежності на економічну безпеку за регіонами України, 2010–2015 рр. (розраховано автором)

Чинник	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(144)	P-level
Вільний член	-	-	84,357	9,292	9,079	0
Частка імпорту у внутрішньому споживанні, %	-0,230	0,087	0,089	0,034	2,644	0,009
Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів, %	-0,180	0,101	0,024	0,014	1,784	0,077
Частка товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств, %	0,341	0,090	-0,605	0,160	-3,772	0,000
Частка продажу товарів вітчизняного виробництва у структурі оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі, %	0,124	0,100	-0,076	0,062	-1,237	0,002
Темпи зростання імпорту товарів, % до попереднього року	-0,146	0,084	0,052	0,030	1,743	0,083

Отже, виклики, перед якими постає зараз Україна, вимагають інноваційних підходів до реалізації принципів політики імпортозаміщення, збалансованої тарифної політики, спрямованих на захист вітчизняних товаровиробників. Розвиток внутрішнього ринку потребує налагодження виробництва імпортозамінних товарів для задоволення потреб внутрішнього ринку. Не менш необхідною є модернізація реального сектору економіки, що допоможе впроваджувати інноваційні досягнення у виробництві конкурентоспроможної продукції. Водночас розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників має супроводжуватися відповідним захистом національних економічних інтересів в умовах активізації деструктивних чинників гібридної військової та політично-інформаційної агресії проти України. Це передусім потребує обґрунтування стратегічних пріоритетів реалізації державної політики імпортозаміщення у контексті забезпечення економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Венцковський Д. Ю. Забезпечення національних інтересів в умовах імпортозалежності внутрішнього товарного ринку / Венцковський Д. Ю. // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2 (43). – С. 32–44.

2. Економічна безпека держави : монографія / за ред. д. е. н., проф., чл.-кор. НАН України О. С. Власюка, д. е. н., проф. А. І. Мокія. – Львів : Априорі, 2013. – 836 с.
3. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / Степаненко А., Герасимов М. // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39–54.
4. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / за ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2010. – 488 с.
5. Харазішвілі Ю. М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі : аналіт. доп. / Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. – Київ : НІСД, 2014. – С. 25–26.
6. Черевко О. В. Управління соціально-економічним розвитком регіону на стратегічних засадах. *Економіка та держава*. – 2006. – № 9. – С. 57–59.
7. Lupak R. L. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution / Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. // *Problems of Economy*. – 2017. – № 2. – P. 117–123.
8. System transformations of the national economy: challenges and expectations : Collective monograph edited by O. Vlasiuk, O. Pyash, W. Olszewski, M. Osinska, V. Voloshyn. – University of Economy Publishing House. Bydgoszcz, Poland. – 2016. – Vol. 1. – 242 p.
9. Vasylytsiv T. G. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / Vasylytsiv T. G., Lupak R. L. // *Actual problems of economics*. – 2016. – № 1. – P. 52–60.
10. Vasylytsiv T. G. Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine / Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Osadchuk Y. M. // *Economic Annals-XXI*. – 2017. – 167(9–10). – P. 13–17.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018

Прийнята до друку 01.09.2018

INTEGRAL ASSESSMENT OF IMPORT DEPENDENCE AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE'S REGIONS

Ruslan Lupak

*Lviv Trade and Economic University,
10, T. Baranovsky Str., Lviv, Ukraine, 79005, tel. (032) 2958134,
email: economist_555@ukr.net*

The results of the integrated assessment of the import dependence of the economies of the regions of Ukraine have shown the critical level of import penetration into all spheres of social reproduction. During 2010–2015, the integral coefficient of import dependence of Ukraine exceeded 0.55, and in some years – 0.62 (2011). The highest level of import dependence in 2015 was observed in the Transcarpathian region (0.74), while in ten regions its value was considerably higher than the national level. Regional imbalances in the development of the domestic market are due to the fact that it is through these regions carried out that the customs clearance of most goods and services entering the domestic market of the state. It is positive that the value of the integral index is decreasing, which indicates the tendency towards gradual weakening of import dependence of our state. At the same time there is a high level of influence of import dependence on economic security of Ukraine (the determination coefficient between the indices of import dependence and the economic security of the state was 0.76, indicating a close relationship between them). The results of calculations of the export-import coverage ratio showed that the majority of regions of Ukraine due to the excessive openness of the national economy are characterized by the preservation of a high level of export orientation (the level of openness on exports has increased to 41.0 %), which poses a threat to Ukraine's economic security. Using the tools of multivariate dynamic regression modeling, was established a statistical relationship between the level of economic security and the import dependency indicators at the regional level. The factors that have a positive impact on the strengthening of economic security include the share of goods manufactured on the territory of Ukraine in the structure

of retail trade turnover of enterprises' trade network and the share of domestic goods sales in the structure of the wholesale trade turnover of wholesale trade enterprises. At the same time, at the regional level, the inversely proportional relationship has been established between economic security and the share of imports in domestic consumption, the growth rate of import of goods, the coefficient of coverage by exports of imports of goods.

Key words: import dependence; economic security; region; state; integral estimation; import substitution.